

1658 ”Rasekrigen” til svenskene

Fra mai til desember 1658 lå Trøndelag m/Trondheim og Nord-Møre under Sverige, ikke på grunn av stedlige kamphandlinger og militær invasjon i Midt-Norge, men som en del av fredsavtalen i Roskilde. Faktisk hadde krigføringen på våre breddegrader gått riktig bra sett fra norsk hold, hvor nordmennene tok tilbake Jämtland og Härjedalen, og var på vei sørover i Sverige da budet om fredsforhandlinger kom og nordmennene måtte skuffende trekke seg tilbake.

Ser en bort fra Svartedauen er kanskje 1658 og de nærmeste påfølgende årene det mørkeste kapittel i Trøndelags historie. Satt på spissen, ble trønderne da brukt i en svensk ”rasekrig”. - Etter at svenskene hadde inntatt Trøndelag våren 1658 igangsatte de utskrivning av soldater til krigen de førte i de baltiske landene. Og her var nok ikke formålet kun å skaffe soldater til direkte krigføring i sørøst, men Karl Gustav hadde to andre intensjoner: Fortsette erobringen av Danmark/Norge, samt befeste det svenske velde i Baltikum. Dette kunne han kynisk gjøre ved å svekke grunnlaget i Trøndelag for et eventuelt opprør, underforstått: trekke ut den stridsdyktige ungdommen. Et landområde uten ungdom har liten - for ikke å si ingen mulighet til å klare seg. Dernest, og det motbydelige i tankegangen, var tanken om at de unge trøndere skulle slå seg ned og plante sin sæd i Baltikum.

Friherre Lorentz Creutz ble utnevnt til kommissær i Trøndelag og pålagt å skrive ut 3 000 mann snarest. Friherren prøvde innledningsvis å protestere i form av et brev av 5.juni hvor han tilkjennega at det ville bli umulig da det var mer enn landsdelen klarte å stille under det danske styret. Utskrivningen ble likevel igangsatt den 19.juli på Værnes. På nytt skulle Værnes Hovedgård bli en militærleir av dimensjoner. I vår tid, ved inngangen til nytt årtusen, har Værnes inntak av ca. 800 soldater pr. kontingent ved oppmøte. Legger vi til faste mannskaper (offiserer og sivile), pluss tar med de ca 850 som har sitt virke på den sivile delen av Værnes, blir tallet kun halvparten av det antallet som preget Værnes sommeren for 342 år siden. Og sett i relasjon til hvor lite sted Værnes og Stjørdal den gangen var, må livet i dalføret ha fortonet seg som ei maurtuve du stikker en pinne ned i. - For undertegnede er det, sett i relasjon til folketallet i Trøndelag på den tiden, et under hvor all ungdommen (stridsdyktige) kom fra. Likevel er det et faktum at den 5.august var utskrivningen ferdig og det var samlet 2 831 mann på Værnessletta, hvor deler av Hovedgården trolig fungerte som HK.

Øverstkommanderende for de norske styrker, Jørgen Bjelke, hadde i denne tiden ikke ligget på latsiden. Han holdt til på Vestlandet hvorfra han styrte som Londonregjeringen under siste krigen. Han sendte brev til prester, embetsmenn og pålitelig bønder og oppfordret til rømming og sabotasje. Så ved avmarsjen den 23.august hadde 1/3 klart å rømme. Ved ankomst Sundsvall var det igjen kun 1300 mann. Alle fra Meråker hadde stukket av under fjellovergangen, hvor de naturligvis var lommekjente. Fra Stjørdalsbygdene var det 86 menige og 4 korporaler som møtte ved avmarsjen, under ledelse av Major Dusenskiold + korporalene Ola Velvang og Lars Fossen. Samtlige bygder i Midt-Norge måtte ha blitt tømt for ungdom - for ikke å si mannfolk. Fra arkivene har vi navn på samtlige som møtte opp, hvem som senere rømte (kom hjem) og hvem som aldri kom tilbake.

Det som fulgte etter utskipningen fra Sundsvall er en tragisk historie om lidelser og elendighet for de 1 300 som ble skipa over. Muncks regiment, som stjørdalingene tilhørte - kom til Reval den 23.oktober. Der raste pesten. I desember var kun 250 mann av regimentet stridsdyktige. Vinteren 1658-59 døde det 96 mann av et enkelt kompani, og i 1660 var det bare igjen 153

mann av 4 kompanier. Den første stjørdalingen som falt var Ole Jonsen Mørset. Han døde i Riga. I desember ble Stjørdalsregimentet flyttet til Mittau, en liten by inne i landet sør for Riga. Etter rullene synes det som deler av kompaniet ble liggende i Dünamünde og Neümünde, to små byer ute ved kysten. Ved utgangen av 1660 var ca. 450 døde, og med unntak av de 24 som døde i kamp, skyldes dette sykdom. - Blant de 1300 som forlot Sundsvall var det 59 fra Stjørdalen (31 hadde klart å rømme). Tre hegrasbygg (Jon Persen Bjertsen, Mons Bjugnan og Per Olsen Smågård) kom seg hjem og var med i manntallet for bygda igjen i 1665. Men de var trolig de eneste.

Ingen krig har verken før eller siden tilnærmevis kostet trøndelagsbygdene så meget som denne sørgelige hendelsen da den beste ungdommen måtte følge fremmede faner i fiendens tjeneste i et fjernt land. Av de 1 300 som ble sendt over til Baltikum kan en fra protokoller omtrent navngi alle de 1 200 som aldri kom tilbake. - Rett nok døde flere i forbindelse med Armfeldts felttog i 1718 (4273 karolinere omkom + trolig et like stort antall norske sivile), - som et resultat av underernæring, sult og kulde, men "rasekrigen" i 1658 fikk nok større dramatiske konsekvenser på lengre sikt. - Hva det vil si for et lite dalføre å miste nærmere 56 av sine beste ungdommer, og for Trøndelag som helhet med ca. 1 200, er ufattelig. Tragedien kom til å sette sitt preg på bosettingen i lang tid fremover. Hvem skulle bringe slekta videre? Hvem skulle ta vare på de eldre? Hvem skulle drive gården og gi føde? Mange måtte gå fra gårdene sine. Ser en på folketallet fra 1666, altså 8 år senere, som er det tidligste dokumenterte manntall vi har, var folketallet fordelt slik: Meråker: 380, Hegra: 1020, Lånke: 550, Stjørdal: 570, Skatval: 607 (totalt 3127). - I følge Stjørdalsboka bind I, del II, side 43 gikk folketallet på slutten av 1600-tallet ned med mellom 600 og 700 mennesker, hvilket skulle tilsi ca. 20 %.

Svenskene lyktes med å plante nordisk sæd i Baltikum. Ikke alle omkom, noen ble igjen og slo røtter. I dag går nok mange i Baltikum rundt med godt trønderblod i årene. Vi kan kanskje si at vi har et tredje fylke: Øst-Trøndelag. Bitterheten er fullendt når vi så vet at da de tvangsutskrevne trønderne forlot hjembygdene for å møte sin ukjente skjebne i sørøst, var Danmark/Norge igjen i krig med Sverige. Tropper som skulle befri Trøndelag var allerede på vei nordover, og da trønderungdommen forlot Sundsvall var store deler av Trøndelag igjen under norsk styre. Ikke bare så nære på - men desto mer skjebnefullt.